

Саме крізь призму бачення Зої авторкою накреслюються образи другорядних персонажів. Центром багатьох комічних сцен стають господар маєтку “голомозий “прекрасний” Алесандр”, його мати фрау Ханна, позбавлена почуття гумору, не надто освічена, але надміру експресивна кухарка Мангаймів Ведрана Дядіч. А “малолітній шмаркач”, “німчик”, “п’ятирічна заготовка” – це ті емоційні характеристики, які здобуває при першій зустрічі із Зоєю її п’ятирічний вихованець.

Життя в умовах іншої країни, серед інтернаціональної компанії також стає джерелом іронічних ситуацій. І хоч “толерантність, яку члени посімейства проявили до іноземців, що окупували їхній будинок, вражала” [1, 25], але Зої неодноразово доводилося долати стереотипи і упередження щодо неї: “ – Ви звідки? – З України. – Це шматок Росії? <...> – Якщо вам так краще зрозуміти ази географії, то так. Україна – це шматок Росії. Доволі великий шматок. Здається, більший, ніж Німеччина” [1, 69–70]. Під час допиту Ведрани комічний ефект виникає через неочікуване поєднання дієслова “нагороджена” і типового запитання допиту: “Ведрана шостим чуттям занюхала, що слідчий не п’є кави, й без попереднього замовлення принесла йому зеленого чаю з медом. За цей учинок була нагороджена фразою: – Що ви робили вчора ввечері?” [1, 53]. Інші джерела комічного в епізоді розмови Ведрани й Марка: “ – Виходить так: о шостій я приготувала вечерю...<...> Марк сумлінно все записував. – О шостій ранку чи о шостій по обіді? – запитав він, не відриваючись від написаного. Ведрана, звертаючись до слідчого, кинула: – А в якій країні вечерю подають о шостій ранку?” [1, 53–54]. Причиною непорозуміння тут є те, що у німецькій мові для позначення часу в офіційному стилі прийнято 24-годинний формат, а в розмовному використовуються уточнення “зранку”, “до обіду”, “по обіді”, “увечері”. Бажані для поліцейського офіційні формулювання для кухарки є зайвими, оскільки процес приготування вечері для неї є самодостатнім часовим маркером.

Найчастіше повторюваними в романі є комічні епізоди із згадуванням Всевишнього, який виводив Алесандра “зі ступору”, чухався об ніжку стола, ховався у кутках, підспівував Ханні Мангайм тощо. Комізм тут будується на вживанні урочистого найменування Бога у невластивій для нього функції, адже Всевишній – кличка kota в родині Мангаймів. Проте неодноразове надуживання теоніму послаблює сміховий ефект епізодів.

Попри те, що в основі сюжету роману Н. Доляк лежить розслідування трьох убивств у родині Мангаймів, легкий тон оповіді зберігається упродовж усього твору, а основним суб’єктом комічного дискурсу у творі є Зоя Кирпич.

Література

1. Доляк Н. Шикарне життя у Вупперталі : роман / Наталка Доляк. – К. : Видавнича група КМ-БУКС, 2017. – 368 с.
2. Эко У. Заметки на полях “Имени розы” / У. Эко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ru.wikiquote.org/wiki/Заметки_на_полях_“Имени_розы”
3. Кавелти Дж. Г. Изучение литературных формул / Дж. Г. Кавелти // Новое литературное обозрение. – 1996. – № 22. – С. 33–64.

Гросевич Т.В.,

кандидат філологічних наук,

Івано-Франківська філія Університету «Україна»

КОМІЧНЕ В ПОВІСТЯХ АНАТОЛІЯ ДІМАРОВА

З давніх-давен увагу вчених різних галузей науки привертає феномен комічного. Дискурс сміху, гумору тощо осмислюється естетикою, філософією, логікою, психологією, соціологією, лінгвістикою, літературознавством.

Лауреат Державної премії імені Т. Г. Шевченка Анатолій Дімаров (1922–2014) належить до митців, у яких почуття гумору – важливий елемент художнього таланту письменника, його творчої

індивідуальності та стилю. Іскрометний гуморист, «великий життєлюб, вигадливий містифікатор (його витівки вже давно стали літературним фольклором) і рідкісно цікавий, дотепний оповідач» [5, 4] А. Дімаров хист майстра сміху продемонстрував у творах різних років літературної діяльності – від повісті для дітей «На коні і під конем», для якої, за твердженням Світлани Ленської, «сміхова стихія виявляється не лише в сюжетобудуванні, але й у мовній площині» [4, 49], та «Блакитної дитини», «напоєної добрим і м'яким гумором» [4, 49], до «Міських...» та «Містечкових історій».

Зокрема літературознавець Юрій Безхутрий до комічних творів збірки «Боги на продаж. Міські історії» зараховує повісті «Роман» і «Білі троянди, червоні троянди». Аналізуючи їх, критик підкреслює, що «...вдалими видаються твори, так би мовити, з елементами гумористичності (...) Вони приваблюють якоюсь особливою прозорістю, іронічністю, внутрішньою добротою» [1, 180].

Так, «Роман» розповідає про завзятого й енергійного майстра Мик-Мика (уже в самому прізвиську, як можна зауважити, закладено гумористичний елемент) – Миколу Миколайовича та його дружину Домну Данилівну, про кумедні й водночас серйозні ситуації, в які вони потрапляють. Використовуючи багатий арсенал засобів комічного, письменник яскраво змальовує сцену викрадення Мик-Миком своєї майбутньої дружини чи, скажімо, епізод очікування народження дитини. Фабульний рівень твору надзвичайно насичений комічними подіями, які, щоправда, «не є самодостатніми, це просто своєрідна точка зору автора-оповідача, іронічна, але сповнена щирої симпатії» [1, 180].

Натомість повість «Білі троянди, червоні троянди» «носить характер не просто гумористичний, а трагікомічний» [1, 181]. Тут гумор не функціонує, так би мовити, «сам по собі»: за ним маскуються значно глибші соціальні протиріччя доби, зокрема вільнодумство містечкової влади, з волі якої наказано знищити клумбу з трояндами, зведену за власний кошт головним героєм благородним дядею Васею. Ю. Безхутрий, знову ж таки, слушно зауважує: «Від смішних, по-доброму іронічних картин одруження дочки, весілля, плавання після нього в фонтані «біля Палацу спорту», які становлять основний зміст першої частини повісті, і, здається, не виходять за рамки звичайної гумористики, письменник переходить до набагато серйозніших, соціально обумовлених суперечностей нашого життя: бюрократичної байдужості, безгосподарності, крадіяства, злобної анонімщини, тупої чиновницької заповзятливості» [1, 181].

Основним «провокатором» комічного в повісті «Нечиста сила» з «Містечкових історій» слугує образ чорта, схожий «на собаку, на цапа й на kota одночасно» [3, 460]. А. Дімаров дає йому таку характеристику: «Це був не сучасний люцифер, який мандрує по сторінках популярного роману Булгакова, а старомодний дореволюційний чортиско з різьками, з ніжками, що закінчувалися гострими ратицями, з цапиною борідкою, з носом-хоботком і великими, як у кінозірки, очима. Зростом він був з середнього собаку, козяча вовна густо звисала на ньому, довгий мавп'ячий хвіст кінчався пишною китичкою» [3, 459].

Саме з нечистою силою віч-на-віч зіткнувся Василь Васильович Кобзик – головний герой твору, «член Червоного Хреста й Півмісяця, переконаний атеїст і войовничий безбожник» [3, 453]. Завдяки несподіваному втручання чорта в розмірений плін життя героя деякі епізоди, скажімо, комічна ситуація у трамваї, набувають відверто гротескового звучання: «Всю ніч його водило по Києву. Він то співав, розмахуючи войовничо портфелем, то вскакував у черговий трамвай і чіплявся до молоденьких жінок. Кричав на весь вагон, що неодружений, пропонував руку й серце, жінки сахалися від нього, як од зачумленого, а вагон весь сміявся. За однією вискочив на зупинці, вчепився у кошик і довго не відставав, переконуючи, що як не погодиться одразу ж вийти заміж за нього, то він тут же ляже й помре» [3, 482].

Сучасний дослідник Михайло Слабошпицький вважає, що «комізм деяких «мізансцен» має широкий спектр відтінків – від одверто водевільних чи фарсових й аж до тих, які змушують згадати театр абсурду» [8, 7]. Це яскраво підтверджує зображення оказії у стоматологічній поліклініці: «...асистентка раптом ухопила щипці, підскочила до професора, вперлась в його підборіддя ногою і з розбійницьким: «Гей, ухнем!» – висмикнула здорового зуба. Після чого

млосно сказала: «Води!» – й знепритомніла. Професор верескнув, як шістнадцятка, а доцент зареготав, наче з бочки. Та не встиг він затулити рот, як професор, мстиво поблискуючи скельцями окулярів, ухопив щипці й закричав: «Ширше!». Рот доцентів розтуливсь, як печера, і професор вчепився щипцями в зуби. «Сама пойдьот! Сама пойдьот! Сама пойдьот!» – речитативом заспівали студенти. Хряснуло, тріснуло, рука професора тріумфально злетіла в повітря, демонструючи два ціліснікі зуби» [3, 476].

Що прикметно, літературознавець Юлія Бондаренко за авторським комізмом вбачає глибокий соціальний підтекст; зауважує, що «сатиричний ефект розгортання конфлікту полягає в тому, що чортик, який вскочив у кишеню піджака «скромного службовця», змусив його побачити фальш взаємин, які склалися в установі, коли чорне називали білим, пристосуванство та підлабузництво вважалися добропорядністю» [2, 202]. Звідси стилістика письменника – умовно-реалістична, з вихлюпуванням сарказму як на рівні сюжетної колізії, так і художньої деталі.

Комічний ефект у «Нечистій силі» також підсилюють художні засоби, наприклад, епітети («старомодний революційний чортиско», «довгий мав'ячий хвіст», «задерті обличчя», «вирячені очі», «розтулені роти», «запльована підлога», «губами розквашеними», «перегаром, густим та ядушним», «зачумлений, Василь Васильович», «завідувач, пухкенький, кругленький») та порівняння («схожий на собаку, на цапа, на kota», «як пацюк», «ліктями, як шатунами», «почервонів, як наречена», «плеската, як дошка»).

Отож, розглянуті повісті А. Дімарова засвідчують авторське використання різноманітних засобів комічного. В «Романі» ключовим елементом вважаємо власне гумор, у творі «Білі троянди, червоні троянди» наявні, до того ж, ознаки іронії та соціальної сатири. Натомість «містечковій історії» «Нечиста сила» притаманні, на нашу думку, чи не всі провідні засоби комічного – гумор, сатира і сарказм, що репрезентують себе на подієвому, образному та стильовому зрізах твору.

Література

1. Безхутрий Ю. Місто і містяни (Про «Міські історії» А. Дімарова) / Ю. Безхутрий // Березіль. – 1991. – № 6. – С. 178-183.
2. Бондаренко Ю. Невигадані історії про життя (Образ містечка у прозі А. Дімарова) / Ю. Бондаренко // Українська мова і література в сер. школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 2. – С. 199-202.
3. Дімаров А. Нечиста сила: [повість] // Дімаров А. Містечкові історії: [повісті] / А. Дімаров. – К.: Радянський письменник, 1983. – С. 458-485.
4. Ленська С. Дитячий світ Анатолія Дімарова (за повістю «На коні і під конем») / С. Ленська // Українська література в загальноосвітніх школах. – 2007. – № 5. – С. 46-49.
5. Слабошпицький М. «Останній із могікан», або Про Дімарова та його книги (передм.) / М. Слабошпицький // Дімаров А. Божа кара: повісті, оповідання, етюди / А. Дімаров. – К.: Укр. письменник, 2009. – С. 3-8.

Дацер К.С.,
аспірантка,

Бердянський державний педагогічний університет

ПРОЯВИ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ІРОНІЇ В РОМАНІ «МАГ» ДЖОНА ФАУЛЗА

В останні десятиліття роль іронії у суспільстві неухильно зростає. «Іронічне мислення стає загальною тенденцією та атрибутивним способом сучасного мислення» [3, 15]. Іронія постмодерна придбала новий сенс. Постмодернізм можна характеризувати декількома фразами: «життя – гра, не варти її сприймати серйозно»; «індивідуалізм переважає над колективізмом,